

Ennek a hétköznapokban lezajló száműzetésnek van egy szembeötlő művészi következménye.

Kántor Péter költeményeinek van ugyanis egy második, szervességi fokát tekintve tömönyebb csoportja. Sorolom: a BUBORÉKOK néhány filigránja, a KIS ÉJI IMA, a FUTÁS KÖZBEN, de messze láthatóan és tökéletes érvényességgel a Füst Milán szellemét megidéző ÉS MÉGIS.

Ez a költemény, semmi kétség, a kötet legzártabb és legtitkosabb híradata. Itt nem érzékeljük többé az eszmére kilótt nyilak tétova suhogását: egyetlen nyíl talált itt célba. Nem vágyak vagy lemondások vagy legyintések vagy véletlen tudatrezdülések katalógusa ez, hanem falanxosan tömör, önmagába zárt, veszélyesen halk vallomás.

6

Maga a tűzoltó fogott itt lángot.

7

Vallomás, melyben emberen túli reménnyel telik a józanság, s – noha égnék háttal beszél a költő – távolabbi, itteni létezésünktől gyökeresen különböző üdv lehetőségeit sejteti meg. Elevenen érezzük itt, hogy Kántor el tudja végezni azt a munkát, amely műalkotássá teszi az álmot: legyőzi a véletlenszerűvé karcsúsodó vers kísértéseit, s egyúttal akadályokat teremt magán a költeményen belül.

Mert végül is a vers, a tragikus vers harmóniája is a súly-ellensúly teremtesnek és súly-ellensúly elhelyezésnek ezen a benső arányrendszerén múlik, s a mű csak úgy válik valóban emlékezetessé, ha közvetíteni képes az anyaggal való küzdelemnek szavakkal megjelölt dimenzióit. A kínaiak ezt így mondják: ez a művész képes keserűséget enni.

A mindennapi dolgok itt válnak elemi erővel józan felelősségének alkotóelemévé.

Hadd idézzem, befejezésül, egészében a költeményt

*„És minden ismétlődik. S én, aki életem
nagy részét ácsorgással töltöttem, s éjjelente*

*oly gyakran virrasztok ma is, amíg te alszol,
mít tudok én, amit te nem? Talán
kevésbé félek félni, s nem remélek
fulásban lenni menedékre; itt vagy,
és itt vagyok, és szélszórjuk erőnket.*

*Mert mít tehetnénk? Nincs más, egy más világ,
a Sziklás-hegység szikláira eskuszóm neked,
hogyan fal s potyogtat minden, ami él,
s uvólt, több tejért, a vörös csecsemő,
az anya birtoka, az apa jussa,
egy apró vágygubanc más vágyak gyűrűjében,
alatta és fölülte sár, fű, kő, kövek.*

*És szárnyak is, igen. Szárnyak a vérben,
parázsban és hamuban, minden élő
és minden elhullott állat csontjaiban.
E föld teli van tollal mindenütt.
Fehér és sötét tollak és húsok,
fehér és sötét vigasz: Jól van. Jó lesz.
Nincs más, nem is kell. Nincs más, ne is legyen.*

És mégis... Almámban én magasba szállok.”

Az a kor tehát, amelyben olyan hirtelen és alaposan megszégyenülünk egymáson, ilyen üzenetet is tartogat.

Báthori Csaba

RÖGTÖNZÉSEK MARADANDÓ ÜZENETE

*Babits Mihály: „Itt a halk és komoly beszéd ideje...”
Interjúk, nyilatkozatok, vallomások
Szerkesztette Téglás János
Pátra könyvek, 1993. 308 oldal, 245 Ft*

Téglás János fontos szolgálata a Babits-kutatás terén nem ezzel a kötettel kezdődött. A szerencsés kiválasztottak (sajnos csak ők) régóta gyönyörrel és haszonnal forgathatták az alacsony példányszámú, nem árusításra, hanem ajándékozásra szánt, változatos színekben pompázó, több mint húsz minikönyvből álló Babits-sorozatot, amelynek teljes anyagát ő szerkesztette. E különleges könyvecskék az általa tanított nyomdaipari tanulók vizsga-

munkái, az iskola pedig annak a tisztviselő-telepi főgimnáziumnak a jogutóda, ahol Babits Mihály magyar–latin szakos tanárként dolgozott 1912 és 1916 között. Téglás legelső kötetei még közvetlenül az iskola múltját és „*Babits tanár úr*” alakját elevenítették fel. Ebből a témából nőtt ki az utóbbi húsz év egyik legrokonszenvesebb vállalkozása: egy hagyományokat ápoló, termékeny lokálpatriotizmus jegyében gazdagon kivirágzó, igazi civil kezdeményezés, amely ekkortájt oly ritka volt mifelénk. Diákjaival Téglás János, Gál István ösztönzése nyomán, irodalomtörténetileg és filológiailag jelentős köteteket állított össze. Régi újságok lapjain rejtőző cikkek, önéletrajzok, interjúk, a kéziratok hagyatékban található publikálatlan levelezések, fiatalkori, elfeledett, sőt felfedezetlen művek láttak napvilágot azokban az években, amikor Babits inkább a túrt, mint a támogatott szerzők közé tartozott. Téglás János a helyi adottságokat felhasználva, az irodalompolitikai csatározásokat kikerülve, a pálya szélén állva a legfontosabb lépést tette meg, amikor csendes következetességgel Babits-szövegeket adott közre. A sorozat másik rokonszenves vonása: a kötetek végén az éppen akkor végző osztályok teljes névsora is megtalálható. E könyveket kiszedve, bekötvé a tanulók kötelező vizsgamunkájukat nem pusztán formális feladatként, hanem valódi, kulturális érték létrehozásaként, teremtő alkotásként élhették meg. Az olvasónak pedig ritka szellemi és esztétikai élvezetben volt része, hiszen az ismeretlen Babits-írások könyvgyűjtők szívét is megdobogtató, szép formában jelentek meg. Egy-egy könyv kézbevétele után önkéntelenül azt gondolta az ember: nemcsak a kétkezi munka, hanem maga a vállalkozás is ötös.

Téglás János „ITT A HALK ÉS KOMOLY BESZÉD IDEJE” címmel egy immár normál méretű kötetben adta ki négy minikönyv anyagát: olyan interjúkat, nyilatkozatokat és vallomásokat, amelyek eddig csak napilapban vagy folyóiratban jelentek meg, esetleg kéziratban lappantak. A szövegeket a tőle megszokott jóleső alaposággal jegyzetelte, s a szerkesztés rovására írható kifogásaim olyan elenyészők és jelentéktelenek, hogy gyorsan túleshetünk rajtuk. Gyűjteményében, helyesen, nem szerepelnek a közismert válogatá-

sokban publikált írások, akkor sem, ha szorosán az önéletrajzi vallomások körébe tartoznának. E szempont alapján azonban fel kell tennünk a kérdést, miért publikálta a KRITIKA és a BERLINI NAPLÓ című cikkeket, melyeket Gál István, illetve Belia György már egyszer felvettek tanulmánykötetbe. Téglás megemlíti ugyan az utánközlés tényét, de döntését nem indokolja. Néhány cikk ellenben kimaradt, noha a megelőző kis kötetek szerepelt. Ez elfogadható eljárás az egészen rövid, nyúl farknyi nyilatkozatok esetében, amelyekből egyébként még egy tucat összegyűjthető lenne. (Pl.: LEVÉL MIKLÓS ANDORHOZ *Az Est*, 1923. február 24.) Sajnálom azonban A FORDÍTÓ VALLOMÁSA (*Nyugat*, 1924. I. 87.) című irodalomtörténetileg fontos cikk kimaradását. Ez az egyoldalas, fájdalmas, önkínzó, szubjektív bevezető lett a kirombantója az első nemzedéki vitának. Babits egy Tennyson-fordítása elé szánta, s már kusza kéziratából nyilvánvaló, hogy zaklatott, feldúlt lelkiállapotban írta. Itt nevezi „*kis jó-mozgású epigonok*”-nak, „*hálátlan fiak*”-nak az utána következő generáció egyes költőit, akik „*könnyen feledkező adócai*” lettek. A cikket Sárközi György magára vonatkoztatta (bár az nem rá, hanem Szabó Lőrincre célt), és egy polemikus hangú magánlevélben válaszolt a költőnek. Ennek részleteit idézve írta meg híressé vált FIATALOK című cikkét Babits. A vitát elindító, kevésbé ismert, de kulcsfontosságú bevezetőt kár volt kihagyni e kötetből. Viszont nagy öröm, hogy a nehezebben hozzáférhető, bár szintén publikált, Szabó Lőrinc által lejegyzett önéletrajzi szöveget Téglás felvette válogatásába. Ez a maga nemében egyedülálló dokumentum különös módszerrel készült 1920-ban, több estén keresztül Babits kötetlen formában mesélt magáról, családjáról, legtitkosabb ifjúkori emlékeiről az akkor még bensőségesen szeretett Szabó Lőrincnek, aki (hű Eckermannként) gyorsírással, szó szerint mindent lejegyzett és megőrzött, de csak évtizedek múltán vállalkozott a szöveg átírására. A Babits-hoz való ragaszkodásról vall az áttétel ideje és körülménye is, a „*nincs senkim kívül*” késői bizonyítéka: 1944 őszén, utolsó budapesti délutánján Szabó Lőrinc legfontosabb teendőjének érzi a sztenografált s ezért pontosan

csak általa érthető szöveg tisztázását és legépelését.

Babits rossz nyilatkozó volt – tartja az irodalmi köztudat. Ezt állítják róla a kortársak, az újságírók és legfőképp ő maga. A záporozó kérdések közben néha „reménytelenül néz” az újságíróra, és elsőtétülten vallja meg: nem tudok rögtönözni. (188. o.) „*Ha életrajzomat kérdik tőlem, mindig valósággal megdöbbenek arra a gondolatra, hogy mennyire nincs voltaképpen életrajzom, s mennyire nem történt velem semmi egyéb, mint hogy írtam néhány könyvet és semmi egyéb, mint amit abban a néhány könyvben megírtam... És mit mondhatnék még magamról, amit ők már sokkal jobban és igazabban el ne mondtak volna?*” (165 o.) Ennek ellenére igazi kincsésbánya ez a kötet. Az elcsépelet újságírói kérdés – beszéljen életéről – olyan nyilatkozatokat préselt ki a szabadkőző költőből, amelyek az élőbeszéd közvetlenségével, személyes vallomásként hatnak. Mintha egy végtelen monológot hallanánk, amelynek mentén kirajzolódna egy élet hol szálkás, hol göcsörtös, hol simára csiszolt körvonalai.

Az újságcikkek egyik típusa az önéletrajzokhoz kapcsolódik. Évfordulók, születésnapok alkalmából fagatják Babitsot az eltelt évekről, költővé válásáról. Gyakran visszatérő motívum például a pályakezdet nehézsége, a század első éveinek nyomasztó szellemi tespedtsége, melyből oly nehéz volt kitörni; Babits öngyötrő kérdése, hogy kilépjen-e a közönség elé verseivel. „*Őt éven át csak véletlenül jelent meg egy-egy versem, sohasem a saját kezdeményemből. Magamnak írogattam, s ha elkészültem egy-egy dologgal, belesüllyeszttem a fiókomba a többihez, [...] gyermekesen meg voltam győződve, hogy verseim túlszárnyalják a kort. [...] A múltba menekültem előle, Vörösmartyhoz és Arany Jánoshoz*” – emlékszik 1928-ban, írói jubileuma alkalmából. (135. o.) Hasonlóan fogalmaz egy évvel később: „*méltóságomon alulinak tartottam, hogy az akkoriban divatos akadémikus versek sorában megjelenjek*” (151. o.), és többször visszatér a kérdésre ötvenedik születésnapján adott interjúban is: „*Valamikor első verseimet dacosan tartottam távol a nyilvánosságtól évekig*” (185. o.), „*nem vágytam a nyilvánosság elé, mert az volt a véleményem, hogy az akkori folyóiratok nem méltók verseimre*”. (187. o.) Ennek az érzésnek a párja, sőt következménye az a csömör, melyet A HOLNAP megjele-

nését övező vita kapcsán érzett, és amelyet Rába György Babits „*elfojtott duk-duk affér*”-jának nevez. Versem kívül (A KÖLTŐ SZÓL, OKTÓBERI AJTATOSSÁG, DARUTÖRPEHARC, PALINÓDIA) főleg nyilatkozataiból tudhatjuk meg, mennyire bántották A HOLNAP körül összecsapó indulatok. 1912-ben, amikor először keresi meg napilap mint fiatal, de már ismert költőt, és a karácsonyi körkérdés egyik résztvevője lesz, ő nem kedveskedő formáságokkal válaszol a szokványos kérdésekre (hogyan születtek művei, milyen külső körülmények segítettek érvényesülését, hogyan értékeli első munkáit), hanem a legkényesebb és legfájdalmasabb pontot érinti: tapintatosan, de félreérthetetlenül elhatárolódik mind A HOLNAP szervezőitől, mind pedig annak kritikai fogadtatásától. (11. o.) Ugyanide kanyarodik vissza már ünnepelet művészként, először 1923-ban: „*A nagy láрма, amit ez a kadavány csapott, nem volt övmömre: egyáltalán nem éreztem forradalmárnak magam, s úgy éltem messze Fogarason, mint egy visszavonult és konzervatív tudós.*” (76 o.) 1928-ban még metszőbben és őszintébben fogalmaz: „*Csak addig hittem azt, hogy az vagyok, akinek hiszem magamat, amíg mások elé nem kerültek énem közvetítői: a munkáim. Mihelyt azonban a nagyközönség szemhatárába került az egyéniségem, kiderült, hogy éppen az ellenkezője vagyok annak, akinek tartottam magamat... Engem az eset rendkívül megrendített: a lelki alapjaimban rázkódtatott meg.*” (136. o.) A zajos értetlenség közepette egy vigasztaló mozzanat van, amely különös jelentőséget kap (erre is több alkalommal emlékszik Babits). A Nyugatban Kemény Simonnak A HOLNAP-ot elítélő kritikája alá Osvát Ernő – élve szerkesztői jogával – pár soros lábgyezetet illeszt, melyben Babitsot a többiek közül kiemeli, és „*nagy tehetsége csodálatos jelei*”-re hívja fel olvasóinak figyelmét, majd egy azóta legendássá vált levelet küld neki fogarasi magányába: „*Tisztelt Uram, kérem küldje el nekem az összes műveit.*” Egyik oldalon rosszszívú sajtóhadjárat, másik oldalon a modern irodalom fellegvárából érkező elismerés. Milyen irányba mozdította Babitsot ez a kettősség? Segít-e a nyilvánosság az önálló költői arculat kialakításában? Azaz: mitől és hogyan válik valaki igazán költővé? Akkor és úgy, ha elismerik és értik művészetét, vagy akkor, ha belsőleg megérett rá? A befogadás és az önértékelés között feszülő

állandó ellentét izgalmas példája Babits pályakezdése. Sehol nem ir ezzel kapcsolatos belső vívódásairól ilyen őszintén, mint e könnyednek látszó interjúban.

Az emlékezésekben Babits mindig visszavisszatér az első világháború kitörésének megrázó élményéhez, mely alapjaiban rengette meg egy egész nemzedék és személy szerint az ő világát is. „*Az én életemben a legnagyobb fordulópont a háború volt. A háború óta sohasem tudtam az lenni többé, aki azelőtt voltam.*” (188. o.) Az önelemző mondatokban a KERESZTÜL-KASUL AZ ÉLETEMEN kötet esszéinek gondolatcsíráira bukkanunk. 1924-től kezdve a költő betegségei árnyékolják be az interjú hangulatát. A BESZÉLGETŐ FÜZETEK naturalista kálváriája, A JÓ HALÁL filozófiai szintű töprengése vagy az ŐSZ ÉS TAVASZ KOZOTT vállaltan esendő számvetése után is elgondolkodtató a súlyos betegségeknek az a hosszú sora, amelyek Babitsot negyvenéves korától kezdve sújtották. Az interjúk élén szinte állandóan visszatérő képpé válik a lábadozó vagy még ágyában fekvő költő alakja, aki fájdalmi ellenére is szakadatlanul dolgozik. Fontos alkotáslélektani részletek is napvilágra kerülnek a kuriózumokra vadászó kérdések nyomán: ha Schiller rohadat almát szolgáltató munka közben – kíváncsiskodik a *Színházi Élet* –, akkor vajon Babits Mihály milyen szenvedélynek hódolhat. „*Gyakran egy-egy novellám vagy regényrészletem, versem majdnem mind, fel és alá járkálás vagy utcai sétám közben fejben elkészítem, és emlékezetből leírom aztán.*” (121. o.) Válasza után jobban megértjük, hogy miért olyan gyakori a lényeges javítás nélküli kézirat hagyatékában. Végül az életrajzi nyilatkozatokat elolvasva, nemcsak a visszatérő motívumok, hanem a hiányzók is beszédeseek. Egy 1919 októberében készült interjút kivéve alig esik szó a Tanácsköztársaságról, az ekkor vállalt egyetemi katedráról, a bukást követő válságos évekről, amikor próé és kontra támadták Babits magatartását, s ezzel párhuzamosan költői hitelét is kétségbe vonták. A húszas évek elejének e szerepválságáról, valódi emberi mélységeiről csak a költemények, legnyitabban pedig az íróasztalfióknak szánt, Babits életében megjelenésre soha nem kerülő versek beszélnek.

A riportoknak egy másik nagy csoportja a frissen megjelent művek keletkezéstörténeté-

hez szolgáltat adatot; a HALÁLFIAI, az ELZA PILÓTA, AZ EURÓPAI IRODALOM TÖRTÉNETE, az új verseskötetek, a műfordítások mind a kérdések keresztüztüzebe kerülnek. A fontos információk tömegében tallózva egy alapos Babits-életrajz hiánya válik nyilvánvalóvá, aminek megszületését talán a készülő kritikai kiadások elősegítik majd.

A biográfiai adatokon túl Téglás János kötete teljesebbé teszi az irodalompolitikában és a politikában is határozottan állást foglaló Babits képét. Az itt közölt nyilatkozatok könnyed ujjgyakorlatok, rögtönzések a közismert, nehézveretű esszékhöz képest, mégis legalább annyira tanulságos és érdekes elolvasásuk, mint ahogy egy bonyolult esetkezeléssel dolgozó olajfestmény megtekintése után elgondolkodtató böngészni a kompozíciót és a részleteket kimunkáló grafikus vázlatokat. Aktuális kérdésekre válaszolva szó esik a l'art pour l'art értelmezéséről, az irodalom feladatáról, a háborúellenes írói magatartás lehetőségeiről és felelősségéről, az erdélyi irodalom helyzetéről, a zsidókérdésről, a nemzeti hagyomány szerepéről, a civilizáció veszedelméről, az igazság, az esztétika, az erkölcs válságáról. E tömör állásfoglalásokban a gondolatok kifejtésének világos szerkezete érzékletesen, szinte tapinthatóan domborodik ki a mondatok szövedéke alól. Megfigyelhetjük a Babitsra oly jellemző, vitatkozva, mérlegelve előrehaladó, egyszerre toleráns, de határozottan véleményt nyilvánító okfejtés módszerét, ahol klasszikus módon követi egymást az indító állítás rövid kifejtése, a méltányolható részek elfogadása, a lényeggel vitázó kérdés megfogalmazása, az elutasítandó gondolatok cáfolása, majd a saját vélemény magasabb szinten való kifejtése. Iskolapéldája ennek a SZERB ÍRÓ VAGYOK-E? című cikk (*Az Est*, 1928. jún. 10.), mely egy kétes ízű publicisztikai hír ismertetésétől a nemzeti hovatartozás kérdésének elméleti megfogalmazásáig ível. Szerb lapok és folyóiratok hasábjain ugyanis föl-fölbukkant Babits neve, „*mintha maga is szerb név volna: legalábbis egy szerb származású író neve, akit nem a magyar kultúra iránti érdeklődés, hanem a szerb nemzeti önértel idéz és vindikál!*”. Nagyon hízogó – indit megengedően Babits –, „*ha így volna, nem tagadnám, sőt talán büszke is lennék rá. Elvégre méltó büszkeség volna egy írónak abból a fajból szár-*

mazni, amely Tolsztojt hozza a világra [...] s elvégre, senki sem tudhatja, milyen vér folyik ereiben. Nemzetek vannak, de ki látott tiszta fajt?" teszi fel a gondolatilag továbblépő, aktuálisan égető kérdést, s rögtön válaszol is rá: „Korunkban a lélek alkot népeket s nem a vér.” Nála más az eset – folytatja az eredeti kérdéshez látszólag visszatérve, de már egészen más szellemi indítattal –, neve valóban régi magyar nemesi név, bár ezt nem azért említi, mintha büszke lenne rá. Hisz „ki tudhatja jobban, mennyire nem érdem a származás, mint az író, ki szokva van az emberi értékeket csupasra vetkőztetni? [...] Mindenki arra büszke, aki ő – ahonnan ő jött, amit ő hozott. Mi mást tud adni az Emberségnek. [...] Egyetlen kincsed magad vagy, amit örököltél: nemzetedből kinőtt értékeid. Ezekből adatsz valami újat a világnak: idegenből csupán kapnod lehet!”. Mindez természetesen nem nacionalis elzárkózást jelent – szögezi le gyorsan, nehogy valaki félreérthesse –, hanem ellenkezőleg, az igazi tisztelet álláspontja minden becsületes nemzeti kultúrával szemben. „Tisztelet és megbecsülés mindaddig, míg valóban autochton nemzeti kultúra, s nem akar lenni hódító és ragadozó nacionalizmus. Mert az – erőszakos vagy álnok – hódítás éppoly kevéssé tiszteletreméltó a kultúrában, mint a – politikában” – fejezi be cikkét a kiindulóponthoz képest váratlanul széles kitekintéssel, határozott politikai csattanóval. (133–134. o.) A kérdések kavalkádjá közben nemcsak Babits kiérlelt értekezési módszere, az ingerültséget vagy vizenyős érzelmességet elkerülő magatartás, hanem a hagyományokhoz egyszerre hű és a személyiség szabadságát mélységesen tisztelő, konzervatív polgári liberális világképe is sokrétűen bontakozik ki előttünk.

Ma már nem kell lándzsát törnöm azért, hogy bizonygassam, az elefántcsonttoronymagatartás nem a társadalmi, politikai kérdések iránti közömbösséget jelentette Babitsnál. Válaszolnak erre művei, és most újabb adalékokkal segítenek ezek az interjúk, hiszen e témában is a legkonkrétabb megfogalmazásokat a körkérdésekre adott válaszaiban találjuk. (POLITIZÁLJON-E AZ ÍRÓ VAGY NE POLITIZÁLJON?, 1926; AZ IRODALOM FELADATA 1931-BEN; A MAGYAR ÍRÓK HELYE A NEMZETÉPÍTŐ POLITIKÁBAN, 1934; ÉN ÉS A HÁBORÚ, 1935.) Példaként idézem 1926-os rövid írását, ahol szintén az érvek-ellenérvek tégláiból

épitkező világos gondolatmenetet követi, úgy, hogy az állítások szélső pólusait a paradoxonig tolja ki „Az író ne politizáljon!”, hisz „ő az egyetlen az emberek között, aki a kicsinyes érdekek, pártok, küzdelmek vashálójából – legalább a művészi ihlet pillanatára – ki tud szabadulni” – kezdi látszólag határozottan, csak azért, hogy rögtön megkérdézhesse az ellenkezőjét: „Az író ne politizáljon? De hát ki politizáljon akkor? A politika nem kicsiség manap...” Engedje át a kormányt kicsinyes érdekeknek, a gyűlöletnek és ostobaságnak? „Oh, nem! A tiltakozás mindig hangosan és készen áll az író ajkain” – válaszol. „Mit törődik az író a politikusokkal s pártjaikkal? Sújtja őket hallgatásának megvetésével, s a kicsi küzdelmeket, a többé-kevésbé személyi intrikákat bízza rájuk: nekik való! De harsányan emelje föl szavát ott, ahol politikai érdekekből embereket gyilkolnak, fajokat uszítanak egymás ellen, nemzeteket csonkítanak és kuszúrákat bénítanak!” (101–102. o.) Az irodalomnak mindezeket túl nem lehet szükségesebb feladata – foglalja össze másutt AZ ÍRÁSTUDÓK ÁRULÁSÁ-ból már jól ismert gondolatot –, mint „megőrizni a szellem értékeit, amelyek veszedelemben vannak. A mai író olyan, mint az özönvíz őre, aki vigyáz, hogy el ne merüljenek dolgok és gondolatok”. (174. o.) Az irodalom és politika kapcsolatának tisztázása ebből következően a művész cselekvési lehetőségének kutatása, a saját szerep és feladat alakítása: állandóan visszatérő téma Babitsnál. E dilemmákra adott egyik lehetséges művészi válasz AZ EURÓPAI IRODALOM TÖRTÉNETE, hisz szerinte nemcsak irodalmi, hanem politikai tett is az európai értékek ápolása, megőrzése és közkinccsé tétele. Ezt bizonyítandó idézzünk szintén egy interjúból: „A világirodalom benne él minden olvasójában. Szinte lírai kényszert érzek leírni, ahogy bennem él. Nem csinállok hozzá semmi új tanulmányt. Azt kérdezem magamtól: mi hatott, mi maradt meg bennem? Ma, a nagy irodalmi hagyomány gyengülésének, az európai kultúra felbomlásának idején, még egyszer, röviden lejegyezni azt, amit elfeledni kezdünk, s palackba dobni az ismeretlen jövőendő számára.” Babits IRODALOMTÖRTÉNET-e (nem térek most ki éppen célkitűzéséből fakadó hiányosságaira, hibáira) a XX. század magyar irodalmának egyik grandiózusz kísérlete, melyben társadalmi feladat és költői szerep összeegyeztetésének jellegzetesen babitsi megoldását találjuk: úgy cselekedni és hatni, hogy az iro-

dalom bástyáim belül maradjon az író, éberem figyelve arra, hogy előjőjön onnan bármikor, ha kell, akár pajzsot és dárdát ragadva az elkerülhetetlennek ítélt szellemi küzdelemhez.

Itt a halk és komoly beszéd ideje. Szívesen írom le még egyszer Babitsnak ezt a mondatát, amelyet Téglás János emelt ki az egyik nyilatkozat szövegéből. Különösen ma jó ezt újra hallani Babits szájából, jó forgatni, izlelgetni a szavakat, ellesni józanságát és türelmét, keresni és megtalálni e címnek megfelelő gondolatokat. Jó eltöprengeni a mondotakon. Ha kell: vitatkozzunk vele, hiszen azt is megengedi. Ha kell: tanuljunk tőle, hiszen érdemes. Jó, hogy ez a kötet megjelent.

Kelevész Agnes

AZ IDÉZET MINT MÉZESMADZAG

Német nyelvű Esterházy-recepció

Az osztrák Residenz Kiadó választása nem volt véletlen, amikor Esterházy Pétert német nyelvterületre A SZÍV SEGÉDIGÉI-vel vezette be. E mű megjelenése előtt tizenhárom évvel, 1972-ben éppen a Residenz adta ki azt a könyvet is, amelyhez Esterházy A SZÍV SEGÉDIGÉI-ben nyíltan kötődik: Peter Handke ma már klasszikusnak számító WUNSCHLOSES UNGLÜCK-jét. Könnyebb lehetett így a vélt és valós párhuzamok utáni kutatás: segített ebben a két mű azonos témája (az édesanya élete és halála) és az Esterházy-regényben visszaköszönő Handke-mondatok sokasága. A külföldön addig alig ismert író „bevezetését” jelentősen megkönnyítette idézési módszere, amely a kezdetektől támpontot nyújtott a műértelmezéshez: a világirodalommal összekötő kapcsok egyikét jelentette. Nemcsak a kiadó számára biztosított ez a következetes írói módszer hátteret: külföldi kritikusainak jelentős része éppen a világirodalmi idézeteken keresztül kötötte be a magyar szerzőt az európai irodalom vérkeringésébe.

Német, osztrák, svájci napi- és hetilapok,

irodalmi folyóiratok, rádióadások foglalkoznak 1985 óta rendszeresen Esterházy regényeivel. Könyvei közül, amelyek állandó kiadójánál, a Residenznél jelennek meg, A SZÍV SEGÉDIGÉI, a KI SZAVATOL A LADY BIZTONSÁGÁÉRT? és a KIS MAGYAR PORNOGRÁFIA papírkötésű kiadásban is napvilágot látott a németországi Fischernél Esterházy gyakran vesz részt felolvasóesteken. Az évek során nemcsak egy, a műveihez visszatérő német olvasóközönség és hallgatóság várja megjelenését, hanem kialakult könyvei körül egy német nyelvű kritikai műhely is: Gregor Dotzauer, Harald Eggebrecht, Eva Haldimann, Johannes Jetschgo, Reinhold Tauber és Klaus-Peter Walter folyamatosan figyelemmel kíséri prózai munkásságát.

Az egyes Esterházy-könyvekről megjelenő recenziók száma feltűnően magas: átlagosan tizenkét hosszabb-rövidebb értékelés. A recenzeálókedv – amely Nyugaton a kiadó rangjával és reklámtevékenységével is összefügg – máig sem csappant. Annak ellenére sem, hogy az elemző-ismertető írások a kezdetektől egybehangzóan állítják: Esterházyt nem könnyű olvasni. Ugyanakkor hozzátesszik: megéri a fáradságot. A szó, a nyelv virtuózának tartják, nyelvteremtő erejét, ironiáját külön kiemelik. Az írói szándék felderítésére csak a hosszabb, részletesebb elemzések vállalkoznak. Néhány rövidebb ismertetésben tanácstalanság, értetlenség is megfogalmazódik. Ezek a cikkek töredezettnek, szétesettnek találják Esterházy történeteit: az is előfordul, hogy a cikkíró bevallja, egy szót sem értett a műből, de nagyon élvezte.

Mint minden Nyugaton kiadott Esterházy-könyvről, így az elsőről is számos ismeretetés jelent meg. A német kritikusok egybehangzóan érzékeny, jól megírt műnek tartják A SZÍV SEGÉDIGÉI-t, amelyet Hans-Henning Paetzke fordított németre. Alfred Kolleritsch író, az osztrák *manuskripte* folyóirat kiadója 1985-ben, Marguerite Duras A SZERETŐ című regénye után az év második legjobb könyvének nevezte.

Arra a fordulatra, amit Esterházy prózája a magyar irodalomban jelentett, és ami egy új, alapvetően más irodalmi beszédmód kialakulásához vezetett, csak kevesen térnek ki. Ez nem véletlen, hiszen ebben az időszakban a magyar irodalom és a kelet-európai iroda-